

การสร้างเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเมือง
สู่การปฏิรูปที่ยั่งยืน
**Creating A Change In Political Culture To
Sustainable Reform**

พรพิพัฒน์ ทองประเสริฐ
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี
Phornpipat Thongprasoet
Udon Thani Rajabhat University
E-Mail : Sajack24579@hotmail.com

บทคัดย่อ

การสร้างเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองสู่การปฏิรูป จำเป็นต้องมุ่งเน้นที่การเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้ประชาชนส่วนใหญ่ที่อยู่นอกระบบการศึกษาศรัทธาเชื่อมั่นและยึดถือเป็นแนวปฏิบัติแทนความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งสามารถทำได้โดยการจัดโครงการรณรงค์เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจต่อคุณค่าของประชาธิปไตยการปฏิรูปการเมือง จำต้องอาศัย “เครื่องมืออย่างอื่น” นอกเหนือจากตัวบทกฎหมายลายลักษณ์อักษรจึงจะสร้างสังคมไทยให้เป็น “สังคมประชาธิปไตย” (Democratic Society) มิใช่เป็นเพียงประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามที่รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรบัญญัติไว้การศึกษาต้องมาก่อน การปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีหัวใจสำคัญอยู่ที่ประชาชน เพราะประชาชนคือ เจ้าของอำนาจอธิปไตย ดังนั้นจะต้องมีการให้การศึกษาต่อประชาชนทั้งในรูปแบบ (Formal Education) และนอกกรอบแบบ (Non-formal Education) เพื่อให้ประชาชนมีจิตวิญญาณประชาธิปไตย คือ รู้จักรักษาและป้องกันสิทธิของตนเอง รวมทั้งมีความตระหนักในหน้าที่ความเป็นพลเมืองและหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม. แต่กระนั้นก็ตามสิ่งซึ่งยากยิ่งกว่าการสร้างความเป็นประชาธิปไตยตามแนวทาง Civic Culture ดังได้อธิบายไว้ คือ การหา “จุดสมดุล” ระหว่าง “ความเป็นตะวันตก” และ “ความเป็นตะวันออก” ให้พบ แล้วปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนหลักการของตะวันตก (รวมถึงแนวทางวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง – Civic Culture) ให้เป็น “ส่วนผสมที่พอเหมาะ” สอดรับกับสังคมไทย ในยุคปัจจุบัน.

คำสำคัญ: การสร้างความเปลี่ยนแปลง; วัฒนธรรมการเมือง; การปฏิรูปที่ยั่งยืน

Abstracts

Creating a political change for reform needs to focus on raising awareness for the majority of people outside the educational system. Faith, confidence and adherence are the guidelines instead. Campaign to strengthen the understanding of democracy in other political reforms. "In addition to the written law, Thai society will be created as ประชาธิปไตย Social democracy '(Social democracy) is not just a country with a democratic regime, as written by the Constitution. Education must come before The democratic regime has an important heart. Therefore must be educated to the public in both forms (Non-formal education) and non-formal forms (non-formal education) in order to allow people to have a democratic spirit known to maintain and protect their rights. Citizenship and social responsibility Nonetheless, things that are more difficult than creating democracy in accordance with the Civic Culture guidelines have been created to be a "weakness" between "Westernization" and "Easternity" (including cultural guidelines Civic-cultural politics, municipalities) to be "acceptable ingredients", reception with Thai society in modern times

Keywords: Creating Change; Culture, Politics; Sustainable Reform

บทนำ

วัฒนธรรมการเมืองเกิดจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคมการเมืองการปกครองจากความรู้ ความเข้าใจ อุดมการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติด้วยระยะเวลา ยาวนาน แต่หลักความคิดเชื่อและการปฏิบัติของประชาชน (คน) หรือวัฒนธรรมทางการเมืองส่วนใหญ่ไม่ได้ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับระบบ ตกผลึกเป็นความโน้มเอียงด้านการรับรู้ ความรู้สึก และเห็นว่าพฤติกรรมที่เกิดจากกระบวนการหล่อหลอมตกผลึกเป็นลักษณะ วัฒนธรรมของประชาชนที่ไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมประชาธิปไตยส่งผลต่อรูปแบบและ ลักษณะการมีส่วนร่วมทางการเมือง ทั้งนี้การศึกษายังมีส่วนช่วยให้ประชาชนหลุดพ้นจากความไม่รู้และความยากจน (Ignorance and Poverty) อันจะทำให้ประชาชนมีเศรษฐกิจพอเพียงและไม่พึ่งพา, ประชาชนจึงจะมีอิสระในการตัดสินใจทางการเมืองดังนั้นจะต้องมีการ ให้การศึกษาต่อประชาชนทั้งในรูปแบบ (Formal Education) และนอกรูปแบบ (Non-formal Education) เพื่อให้ประชาชนมีจิตวิญญาณประชาธิปไตย คือ รู้จักรักษาและ

ป้องกันสิทธิของตนเอง รวมทั้งมีความตระหนักในหน้าที่ความเป็นพลเมืองและหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม. เพื่อพัฒนาการมีส่วนร่วมดังต่อไปนี้

การสร้างการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเมืองสู่การปฏิรูปที่ยั่งยืน

การสร้างประชาธิปไตยให้หยั่งรากลึกมั่นคงในประเทศใดนั้น มิได้จำกัดวงแคบอยู่เพียงโดยการสร้างรัฐธรรมนูญที่ดีเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องขยายออกไปถึง “การสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย” ให้เกิดขึ้นในมโนสำนึกของประชาชนอย่างทั่วถึงด้วย เพราะประสบการณ์ในอดีตได้สอนให้รู้แล้วว่า การเปลี่ยนแปลงแต่โครงสร้างการปกครอง โดยใช้รัฐธรรมนูญเป็นเครื่องมือเพียงอย่างเดียว มิได้สร้าง “ความเป็นประชาธิปไตย” ที่แท้จริง มั่นคงและยั่งยืนให้เกิดขึ้นในประเทศของเรา...” แนวทางการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย เพื่อสร้าง “ระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ” (Stable Democracy) หรือที่ผู้เชี่ยวชาญเรียกว่า “สังคมประชาธิปไตย” (Democratic Society) ซึ่งจำเป็นต้องดำเนินการ “ควบคู่” ไปด้วยกันระหว่างการร่างรัฐธรรมนูญ เพื่อเดินไปสู่เป้าหมายคือ “การปฏิรูปการเมือง” ให้มีความสำคัญต่อการสร้างรัฐธรรมนูญซึ่งเป็น Hardware และการสร้างวัฒนธรรมประชาธิปไตย ซึ่งเป็น Software อย่างเท่าเทียมกัน

1. การสร้างการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเมือง

1.1. แนวคิด การสร้างการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการเมือง

ก่อนที่เราจะสามารถนำเสนอแนวทางการสร้างความเป็นประชาธิปไตยได้ ต้องทำความเข้าใจถึงองค์ประกอบหรือแนวคิด ทฤษฎีของการปกครองระบอบประชาธิปไตยให้ถ่องแท้เสียก่อนว่า การที่รัฐใดจะได้ชื่อว่ามี การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพจนถึงขั้นเป็น “สังคมประชาธิปไตย” นั้น จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบอะไรบ้าง

แนวคิด ทฤษฎีของการปกครองระบอบประชาธิปไตยประกอบด้วย

1. อุดมการณ์หรือปรัชญาของระบอบประชาธิปไตย
2. หลักการหรือลักษณะสำคัญของระบอบประชาธิปไตย
3. วิธีชีวิตแบบประชาธิปไตยและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย

1.1 ความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย”

ความหมายของประชาธิปไตยโดยให้ความหมายตามตัวศัพท์ คำว่า “ประชาธิปไตย” ระหว่างคำว่า “ประชา” ซึ่งเป็นภาษาสันสกฤต แปลว่า หมู่คน กับคำว่า

“อธิปไตย” ซึ่งมาจากคำว่า “อธิปไตย” “ความเป็นใหญ่ยิ่ง ในภาษาบาลี นำมาสมาสแบบ สรรสนธิ ในที่นี้คือสรรหา ในคำว่าประชา กับสรรหา ในคำว่าอธิปไตย เป็นสรรหา ---> ประชา + อธิปไตย = ประชาธิปไตย เมื่อแปลความหมายก็จะแปลจากคำหลังมายังคำหน้า เพราะคำหลังเป็นคำหลักส่วนคำหน้าเป็นคำขยาย ดังนั้นประชาธิปไตยในความหมายตามตัว จึงแปลว่า “ความเป็นใหญ่ยิ่งอยู่ที่หมู่คน”

ในขณะที่คำว่า Democracy ในภาษาอังกฤษเริ่มใช้ครั้งแรกประมาณ 400 ปี มาแล้ว ทั้งนี้โดยการยืมจากภาษาฝรั่งเศสว่า *démocratie* ซึ่งมาจากภาษากรีก คือ *demokratia* ซึ่งถูกใช้ในกรีกโบราณเมื่อกว่า 2400 ปีมาแล้ว เป็นการสมาสระหว่างคำว่า *demos* ซึ่งแปลว่าประชาชน กับคำว่า *kratos* ซึ่งแปลว่าการปกครอง (คำกริยาคือ *kratien*) เมื่อนำมาสมาสกันก็มีความหมายว่าการปกครองของประชาชน

1.2 อุดมการณ์หรือปรัชญาของระบอบประชาธิปไตย

1.2.1 ธรรมชาติของมนุษย์ (Human nature) การที่ระบอบประชาธิปไตยมุ่งหมายให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครอง เพราะมีความเชื่อว่า มนุษย์โดยธรรมชาติส่วน ใหญ่แล้วเป็นผู้มีเหตุผล ความรู้ความเข้าใจที่มนุษย์มีต่อโลกภายนอกจึงเพิ่มพูนขึ้นด้วย การศึกษา ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงมีความสามารถที่จะตัดสินใจเพื่อเลือกสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับชีวิตของตน มากกว่าการให้ผู้ปกครองตัดสินใจให้แก่เขา นักประชาธิปไตยมีฐานความคิดว่าไม่มีชนชั้นนำ คนใดที่จะมีความฉลาดและความไม่เห็นแก่ตัวเพียงพอที่จะทำการปกครองเพื่อประโยชน์ของ สมาชิกทั้งสังคม ดังนั้นหนทางเดียวที่จะเป็นหลักประกันว่าผลประโยชน์ส่วนใหญ่ของ ประชาชนทุกคนจะได้รับการคุ้มครองอย่างเสมอภาคคือ การให้ประชาชนส่วนใหญ่มีสิทธิ ตัดสินใจของผู้ปกครอง

1.2.2 สิทธิ (Rights) คือ อำนาจอันชอบธรรมที่กฎหมาย บัญญัติให้รับรองและ คุ้มครองแก่บุคคลในอันที่จะกระทำการใด ไม่กระทำการใด ต่อทรัพย์สินหรือบุคคลอื่น ใน ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดหน้าที่แก่บุคคลอื่นที่จะต้องเคารพสิทธินี้ด้วย คือก่อให้เกิดสิทธิ เรียกร้องที่จะไม่ให้บุคคลอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์กรของรัฐเข้ามาแทรกแซงในขอบเขตของ สิทธิของบุคคลซึ่งในบางกรณีก็ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องให้รัฐดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2543 : 2-3) สิทธิหลัก ๆ ที่สำคัญในระบอบประชาธิปไตย เช่น สิทธิ เลือกตั้ง สิทธิในชีวิตและร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิที่จะได้รับความคุ้มครองตามกฎหมาย สิทธิส่วนบุคคล

1.2.3 เสรีภาพ (Freedom) คือ สภาพการณ์ที่บุคคลมีอิสระในการที่จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งตามความประสงค์ของตน (บรรเจิด สิงคะเนติ, 2543 : 4) เป็นภาวะที่ไม่อยู่ใต้อำนาจการครอบงำของบุคคลอื่น เป็นภาวะที่ปราศจากการหน่วงเหนี่ยวขัดขวางอำนาจของบุคคลในอันที่จะกำหนดตนเองตามใจปรารถนา เสรีภาพจึงเป็นอำนาจที่บุคคลมีอยู่เหนือตนเอง เช่น เสรีภาพในการพูด เสรีภาพในการนับถือศาสนา เสรีภาพในการสมาคมหรือรวมกลุ่ม เสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่อาศัย

1.2.4 ความเสมอภาค (Equality) ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยมิใช่ความเสมอภาคในเรื่องความสามารถ ถ้าหากมนุษย์ได้รับโอกาสที่จะพัฒนาความสามารถและความถนัดของตนอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น ความเสมอภาคในระบอบประชาธิปไตยจึงหมายถึง ความเสมอภาคเท่าเทียมกันในโอกาส (Equality of opportunity) ทั้งในทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ และทางสังคม (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2548 : 267-268)

1.3 ลักษณะสำคัญของการปกครองระบอบประชาธิปไตย

1.3.1 รัฐธรรมนูญ (Constitution)

รัฐธรรมนูญ คือ บทกฎหมายสูงสุดของประเทศที่กำหนดหลักการเกี่ยวกับการจัดระเบียบการปกครองและประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน (วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐี และสุขุม นวลสกุล, 2543 : 99)

ตามทฤษฎีแล้ว รัฐเสรีประชาธิปไตยทุกรัฐต้องมีรัฐธรรมนูญ เพราะรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายหลักหรือกติกาที่กำหนดแนวทางสำหรับการที่รัฐจะใช้อำนาจปกครองราษฎร หากแต่จะเขียนไว้เป็นลายลักษณ์อักษร คือ มีการแสดงออกเป็นเอกสารทางการเมืองหรือไม่เท่านั้น ในกรณีที่เกิดกติกานั้นเป็นแนวทางการใช้อำนาจปกครองเป็นที่ชัดเจน คือได้มีการปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นจารีตประเพณีและเป็นที่ยอมรับกันทุกฝ่ายแล้ว ก็อาจไม่ต้องมีรัฐธรรมนูญเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ เช่น ประเทศอังกฤษ เป็นต้น แต่ถ้าหลักการหรือกติกาดังกล่าวไม่แจ่มชัดก็อาจเปิดโอกาสให้มีการโต้แย้งเกิดขึ้นได้ เหตุดังนี้ประเทศส่วนใหญ่จึงนิยมมีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรกัน

1.3.2 รัฐบาล (Government)

ลักษณะของรัฐบาลที่เป็นประชาธิปไตยซึ่งนำมากล่าวอ้างกันอยู่เสมอ ๆ อดีตประธานาธิบดีผู้ล่วงลับแห่งสหรัฐอเมริกาที่ได้กล่าวไว้ในพิธีไว้อาลัย ให้แก่ผู้เสียชีวิตจากสงครามกลางเมือง (Civil War) ระหว่างฝ่ายเหนือกับฝ่ายใต้ อันเนื่องมาจากการเลิกทาส ณ

เมืองเกสตีลเบอร์ก์ ในมลรัฐเพนซิลเวเนีย เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 1893 ว่า “...รัฐบาลของประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชนจะไม่มีวันดับสูญไปจากผืนแผ่นดินนี้...” วาทะดังกล่าวได้กลายเป็น “คำนิยามยอดนิยาม” ของระบอบประชาธิปไตย

1.3.3 การเลือกตั้ง (Election)

การเลือกตั้ง คือ กิจกรรมทางการเมืองที่ประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยได้มีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) อันเป็นกลไกที่แสดงออกซึ่งเจตจำนงของประชาชนที่เรียกร้องหรือสนับสนุนให้มีการกระทำหรือละเว้นการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในการเมืองหรือการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะที่จะมีผลกระทบต่อประชาชน โดยประชาชนทั่วไปเลือกผู้แทนหรือพรรคการเมืองที่มีอุดมการณ์ (Ideology) นโยบาย (Policy) และวิสัยทัศน์ (Vision) ที่สอดคล้องกับตนด้วยความคาดหวังว่าผู้แทนหรือพรรคการเมืองที่ตนเลือกให้ไปใช้อำนาจอธิปไตยแทนตนนั้น จะนำอุดมการณ์และนโยบายไปเป็นแนวนโยบายในการบริหารประเทศ และทำหน้าที่พิทักษ์ผลประโยชน์ของตนเอง การเลือกตั้งจึงเป็นกระบวนการแสวงหาทางเลือกในการเมืองการปกครองของประชาชนนั่นเอง (สโรซสันตะพันธุ์, 2548 : 475-486)

1.3.4 การปกครองโดยเสียงข้างมาก (Majority rule)

การปกครองโดยเสียงข้างมาก หมายความว่าบุคคลที่ประกอบกันขึ้นเป็นรัฐบาลนั้น ถ้าหากไม่ได้รับเลือกตั้งจากราษฎรโดยตรงแล้ว ก็ต้องเป็นบุคคลที่ได้รับการยอมรับจากเสียงข้างมากของผู้แทนที่ได้รับเลือกตั้งมา การออกกฎหมาย การวินิจฉัยปัญหา นโยบายต่าง ๆ ต้องเป็นไปตามความเห็นชอบของเสียงข้างมากของผู้แทน ซึ่งการกระทำเช่นนี้ถือว่าเป็นการสนองต่อความต้องการและสอดคล้องกับเสียงข้างมากของมหาชนอีกทีหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม ตามระบอบประชาธิปไตยมิได้หมายความว่าเพียงการยึดหลักเสียงข้างมากเท่านั้น จะต้องเป็นหลักประกันสำหรับเสียงข้างน้อยด้วย หลักประกันนั้นหมายถึง การที่สิทธิขั้นพื้นฐานของเสียงข้างน้อย จะต้องได้รับการเคารพ เสียงข้างมากจะละเมิดหรือก้าวล่วงสิทธิของเสียงข้างน้อยไม่ได้ นอกจากนี้ความเห็นหรือทรรศนะของเสียงข้างน้อยจะต้องได้รับการรับฟัง เพราะในระบอบประชาธิปไตยนั้นต้องเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายหรือผู้มีความคิดเห็นแตกต่างได้เผยแพร่ทรรศนะหรือแนวความคิดของเขา เพราะการลงมติเพื่อหาทรรศนะที่เสียงข้างมากสนับสนุนนั้นจะยุติธรรมและเชื่อถือได้ว่าถูกต้อง ก็ต่อเมื่อทุกฝ่าย

ได้รับโอกาสในการเสนอทรรศนะและเหตุผลของตนสู่การรับฟังของผู้ที่จะใช้พิจารณาญาณ
ตัดสินใจแล้ว

วัฒนธรรมทางการเมืองที่เหมาะสมต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตย :
วัฒนธรรมการเมืองแบบพลเมือง (Civic Culture) เมื่อพูดถึงวัฒนธรรมทางการเมือง ควร
เข้าใจในเบื้องต้นว่า “คน” และ “วัฒนธรรม” นั้นมีอาจแยกออกจากกันได้ วัฒนธรรมหล่อ
หลอมอุปนิสัย มารยาท ความคิด ค่านิยม บรรทัดฐานในการประพฤติปฏิบัติของคน คนก็มี
บทบาทในการสร้างวัฒนธรรมดังกล่าว (วิชัย ตันศิริ, 2548 : 475)

วัฒนธรรมทางการเมืองนั้นมีหลายรูปแบบ หากแต่รูปแบบที่เหมาะสมหรือเอื้อต่อ
ระบอบประชาธิปไตยมากที่สุดกลับไม่ใช่วัฒนธรรมทางการเมืองแบบมีส่วนร่วม (The
participant political culture) บริสุทธิ์เพียงอย่างเดียว เพราะหากประชาชนทั่วทั้งประเทศ
พากันเรียกร้องทุกอย่าง ความสงบเรียบร้อยก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ เนื่องจากปัจเจกชนแต่ละคน
ย่อมมี “ความต้องการ” ในการเรียกร้องที่แตกต่างกันไป ดังนั้นจึงไม่มีทางเป็นไปได้เลยที่ทุก
คนจะได้รับความพึงพอใจสูงสุดหรือได้รับการตอบสนองการเรียกร้องทุกอย่าง

ดังนั้น Gabriel Almond และ Sidney Verba จึงเสนอรูปแบบ (Model)
วัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสมซึ่งเอื้อต่อการสถาปนาระบอบเสรีประชาธิปไตย (Liberal
Democracy) ที่มั่นคงในหนังสือ The Civic Culture: Political Attitudes and
Democracy in Five Nations. รูปแบบที่วางนี้ คือ “Civic Culture” ซึ่งผู้เขียนขอเรียกว่า
“วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง”

คำว่า “Civic” มาจากคำภาษาละตินว่า “civis” ซึ่งมีความหมายว่า เกี่ยวกับเมือง
, พลเมืองหรือความเป็นพลเมือง ส่วนพลเมือง (Citizen) คือ สมาชิกของกลุ่มซึ่งอาศัยอยู่
ภายใต้ระบบกฎหมายของรัฐบาล ซึ่งออกโดยประชาชนที่มีส่วนร่วมในการปกครอง (Mary
Jane Turner and others, 1990 : 6)

Model นี้เกิดขึ้นจากการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey research) ของนักวิชาการทั้ง
สองท่าน ในประเทศซึ่งมีระบอบประชาธิปไตยในระดับต่าง ๆ อยู่แล้วในช่วงปี ค.ศ. 1959 –
1960 คือ สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร เยอรมันตะวันตก อิตาลีและเม็กซิโก และได้ข้อ
สรุปว่า ระบอบประชาธิปไตยที่มั่นคง หรือมีเสถียรภาพน่าจะเกิดขึ้นในสังคมที่มีวัฒนธรรม
ทางการเมืองแบบที่นักวิชาการทั้งสองเรียกว่า “Civic Culture” ซึ่งเป็นการผสมผสานของ
Model วัฒนธรรมทางการเมืองทั้งสามรูปแบบคือ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบค้ำแคบ แบบ
ไพร่ฟ้าและแบบมีส่วนร่วมเข้าด้วยกัน

วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองแบบผสม โดยมีวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมเป็นหลัก และมีวัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้ากับแบบคับแคบคานอยู่ แต่มีสัดส่วนน้อยกว่าแบบมีส่วนร่วม โดยวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมโน้มนำให้ประชาชนแสดงออกซึ่งความมีสิทธิมีเสียงและเรียกร้องการแก้ปัญหาจากรัฐบาล ณ จุดนี้จึงแสดงลักษณะที่ประชาชนเป็น “พลเมือง” ที่มีความกระตือรือร้นทางการเมืองแบบมีเหตุมีผล (Rationalist – activist) แต่ในขณะเดียวกัน วัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้าก็โน้มนำให้ประชาชนสำนึกในความเป็น “ราษฎร” ภายใต้การปกครอง คือ ยอมรับอำนาจอันชอบธรรมของผู้ปกครองด้วย จึงไม่ถึงขั้นที่จะได้รับการแก้ปัญหาให้ตรงตามที่ต้องการทุกประการ ณ จุดนี้ ความสงบเรียบร้อยจึงไม่ถูกทำลายจนเกิดความวุ่นวายทางการเมืองจากการเรียกร้องทางการเมืองต่างๆ นอกจากนี้ วัฒนธรรมแบบคับแคบหรือแบบท้องถิ่นก็ยังคงหลงเหลืออยู่ทำให้พลเมืองไม่ถูกครอบงำโดยวัฒนธรรมแบบอื่น ๆ ของส่วนกลางเสียทั้งหมด โดยนัยนี้ วัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองจึงน่าจะเอื้อต่อระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่มีเสถียรภาพ (G.A. Almond & S. Verba, 1965 : 30)

พลเมืองในประเทศที่มีวัฒนธรรมแบบ Civic Culture จะมีลักษณะร่วม 2 ประการ คือ ประการแรก มีความสามารถในการเป็นพลเมืองที่ดี คือ เข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างมีเหตุมีผล (Citizen Competence) ประการที่สอง มีความสามารถในการเป็นราษฎรที่ดี (Subject Competence) คือ เป็นผู้อยู่ใต้การปกครองที่รู้จักการประนีประนอมและมีระเบียบวินัย ซึ่งก็สอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย

Almond และ Verba อธิบายต่อไปว่า ความโน้มเอียง (Orientations) แบบมีส่วนร่วมนั้นผสมกับวัฒนธรรมแบบไพร่ฟ้าและแบบคับแคบหรือท้องถิ่น โดยไม่ได้เข้าแทนที่วัฒนธรรมทั้งสองประการหลังนั้น กล่าวคือ เมื่อบุคคลกลายมาเป็นผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมือง เขาไม่ละทิ้งความเป็นผู้อยู่ใต้การปกครองหรือเชิงการเป็นท้องถิ่น (Subject or Parochial Orientations) การที่วัฒนธรรมทั้งสองแบบหลัง ซึ่งมีความเป็นจารีตกว่ายังคงมีอยู่ แต่ได้ผสมผสาน (Fusion) กับวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมยังผลให้เป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ได้ดุล ใช้คำว่า “พลเมือง” ในความหมายของประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครอง แต่ด้วยความเคารพอย่างยิ่ง ผู้เขียนเห็นว่า คำว่า “พลเมือง” (Citizen) ควรใช้ในความหมายของประชาชนที่เข้าไปมีส่วนร่วม เพราะคำว่า “พลเมือง” มาจากคำว่า พล + เมือง แปลว่า ผู้เป็นกำลังของเมือง ในขณะที่ควรใช้คำว่า “ราษฎร” ในความหมายของ

ประชาชนที่อยู่ใต้ภายใต้การปกครอง) หรือกล่าวอย่างเป็นรูปธรรมขึ้นก็คือใน Civic Culture ประชาชนมีความกระตือรือร้นทางการเมืองที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของเขาต่อรัฐบาล แต่ก็มิได้มุ่งประเด็นความต้องการเฉพาะใด ๆ ถึงขนาดที่จะไม่ยอมรับข้อตัดสินใจของชนชั้นนำกล่าวคือ เขารู้สึกว่าเขาเองมีความสามารถที่จะมีอิทธิพลต่อรัฐบาล แต่บ่อยครั้งเลือกที่จะไม่ทำเช่นนั้น ดังนั้นรัฐบาลจึงไม่ถูกบีบคั้นมากเกินไปในการตัดสินใจ (G.A. Almond & S. Verba, 2546 : 30)

งานวิจัยของ Almond และ Verba นี้นำไปสู่ข้อสรุปที่ว่า สหราชอาณาจักรมีวัฒนธรรมทางการเมืองใกล้เคียง Model Civic Culture มากที่สุด โดยมีสหรัฐอเมริกา รองลงมา และอธิบายว่าทั้งสองประเทศประชาชนมีความยอมรับนับถือหรือเคารพ (Respect) และความไว้วางใจ (Trust) ในรัฐบาลมาก และประชาชนส่วนมากก็สำนึกในภารกิจที่จะมีส่วนร่วม รวมทั้งเชื่อว่าการมีส่วนร่วมทำให้เขาสามารถมีอิทธิพลต่อรัฐบาลได้ด้วย แต่สองประเทศนี้ต่างกันตรงที่วัฒนธรรมแบบไฟร์ฟ้าในสหราชอาณาจักรมีมากกว่าในสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมมากกว่า (R. Hague, M. Harrop, 1989 : 74)

ประการแรก Civic Culture อาจไม่ได้เอื้อต่อระบอบประชาธิปไตยเป็นการเฉพาะ แต่เอื้อต่อเสถียรภาพของระบอบการปกครองโดยทั่วไป เพราะการปกครองระบอบประชาธิปไตยต้องอาศัยคุณลักษณะอื่น ๆ อีกหลายอย่าง (R. Hague, M. Harrop, 1989 : 74) ในข้อนี้ผู้เขียนเห็นว่า ถูกต้องที่กล่าวว่าประชาธิปไตยต้องอาศัยองค์ประกอบอื่น คือ องค์ประกอบทั้ง 3 ประการ ได้แก่ อุดมการณ์ หลักการและวัฒนธรรม แต่ผู้เขียนเห็นว่า “ประชาธิปไตยต้องอาศัย Civic Culture แต่เมื่อมี Civic Culture อาจไม่จำเป็นต้องเป็นประชาธิปไตย”

ประการที่สอง มีปัญหาว่าวัฒนธรรมทางการเมือง 3 แบบนั้นจะต้องมีสัดส่วนอย่างไรจึงจะเป็น Civic Culture ซึ่งปัญหานี้ Almond และ Powell ได้ทำการประมาณการสัดส่วนไว้ในงานอีกชิ้นหนึ่งเมื่อปี ค.ศ. 1974 ว่ามีความโน้มเอียงแบบมีส่วนร่วมประมาณร้อยละ 60 แบบไฟร์ฟ้าประมาณร้อยละ 30 และแบบค้ำแคบ/ท้องถิ่นอยู่เพียงประมาณร้อยละ 10 (R. Hague, M. Harrop, 1989 : 74)

ประการที่สาม คือ การให้ความสำคัญน้อยเกินไปกับวัฒนธรรมทางการเมืองย่อย (Political Subculture) ซึ่งกลุ่มชนทั้งในเชิงชนชั้น ในเชิงชาติพันธุ์และศาสนามีต่างกัน การมุ่งหาข้อสรุปทั่วไป (Generalization) เกี่ยวกับวัฒนธรรมทางการเมืองของชาติหรือของสังคมโดยรวม ทำให้ละเลยวัฒนธรรมย่อยต่าง ๆ ซึ่งหากนำเข้ามาพิจารณาด้วยย่อมทำให้เห็น

ได้ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมมีความซับซ้อนและแต่ละส่วนมีพลวัตต่อกันได้มาก ข้อสังเกตนี้เชื่อมโยงไปสู่การให้น้ำหนักแก่อิทธิพลของวัฒนธรรมทางการเมืองแต่ละส่วน เช่น ควรให้น้ำหนักแก่วัฒนธรรมทางการเมืองของชนชั้นนำทางการเมือง (Political Elites) มากกว่าวัฒนธรรมของกลุ่มอื่น ๆ เพราะชนชั้นนำมีอำนาจและบทบาทในระบบการเมืองมากกว่า

ประการที่สี่ ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งในการเสนอข้อถกเถียงทางทฤษฎีคือข้อวิจารณ์ที่ว่า วัฒนธรรมทางการเมืองอาจเป็นผลสะท้อนมาจากกระบวนการทางการเมืองหรือระบอบการปกครอง แทนที่จะเป็นไปในทางตรงกันข้าม เช่น ในระบอบประชาธิปไตยประชาชนอาจคิดว่าเขาสามารถมีอิทธิพลต่อรัฐบาล เพราะเขาสามารถมีอิทธิพลต่อรัฐบาลได้จริง ๆ เนื่องจากกลไกสถาบันการเมืองต่าง ๆ เปิดช่องให้ ดังนั้นหากระบอบประชาธิปไตยล้มหรือถูกยกเลิกไป Civic Culture ก็อาจสลายตัวไปด้วย ฉะนั้น การนำแนวทาง Civic Culture ซึ่งเป็นหลักการของตะวันตกมาใช้ในประเทศไทยจึงต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสมกับสังคมไทยด้วย (R. Hague, M. Harrop, 1989 : 74)

1.2. แนวทางการสร้างสังคมประชาธิปไตย

หลังจากเข้าใจแนวคิดของวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง (Civic Culture) แล้ว

แนวทางการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่ผู้เขียนพยายามอธิบายอยู่นี้เป็นส่วนหนึ่งขององค์ความรู้เรื่อง “การพัฒนาการเมือง” (Political Development) ซึ่งนักรัฐศาสตร์อธิบายว่า มี 2 แนวทางที่สำคัญ คือ

1. การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาโครงสร้างทางการเมืองการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย ซึ่งประเทศไทยตั้งหน้าตั้งตา ขะมักเขม้น ขมิขม้นดำเนินการอย่างแข็งขันมาตลอด 75 ปีนับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองตั้งแต่ พ.ศ. 2475 โดยการพยายามออกแบบโครงสร้างสถาบันการเมืองในรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรฉบับแล้วฉบับเล่า (แต่ก็ยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาทางการเมืองต่าง ๆ ไม่ว่าจะปัญหาการทุจริต คอร์รัปชัน การซื้อเสียง หรือแม้กระทั่ง “เผด็จการ” ได้อย่างแท้จริง) (R. Hague, M. Harrop, 1989 : 74)

2. การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ซึ่งผู้เขียนมีความเสียใจอย่างสุดซึ้งที่จะกล่าวว่า รัฐบาลไทยและสังคมไทยละเลย เพิกเฉย มิเคยให้ความสนใจแนวทางนี้มาถึง 75 ปี นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองตั้งแต่ พ.ศ. 2475 และก็ดูเหมือนว่า

ขณะนี้สังคมไทยก็ยังคง สาละวนอยู่กับการเล่นแร่แปรธาตุตัวอักษรในร่างรัฐธรรมนูญฉบับใหม่กันเป็นสามารถ ดังเช่นที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วนับสิบกว่าครั้ง โดยไม่มีวี่แววว่าจะหันมาเหลียวแล พัฒนา หรือยกระดับองค์ประกอบประการที่สามของประชาธิปไตยข้อนี้เลย

1.2.1 การกล่อมเกลາทางการเมือง (Political Socialization)

การขัดเกลາทางสังคมเป็นกระบวนการทางสังคมกับจิตวิทยาซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ กระบวนการขัดเกลາทางสังคมจะเริ่มต้นตั้งแต่บุคคลเกิดมา ตัวแทนของสังคมที่ทำหน้าที่ในเรื่องนี้ ได้แก่ ครอบครัว กลุ่มเพื่อน สถานศึกษา ศาสนาตลอดจนสื่อมวลชนต่าง ๆ ที่จะขัดเกล่าให้บุคคลได้ทราบคุณธรรม คุณค่า อุดมคติที่สังคมยึดมั่น จะได้เรียนรู้บรรทัดฐานและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ใช้อยู่ในสังคม ตลอดจนยึดมั่นในหลักศีลธรรมของสังคม และพร้อมที่จะใช้ชีวิตในแนวทางที่สังคมต้องการ กระบวนการขัดเกล่าทางสังคมเกิดขึ้นทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ หรือโดยตรงและโดยอ้อม กล่าวอีกนัยหนึ่ง การขัดเกล่าทางสังคม คือ กระบวนการอย่างหนึ่งที่ทำให้มนุษย์เรียนรู้สถานภาพและบทบาทที่สังคมคาดหวัง เป็นกระบวนการที่จะต้องประสบตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม อันจะทำให้บุคคลนั้นได้มีแบบแผนของพฤติกรรมที่เป็นประโยชน์แก่กลุ่มและสามารถดำรงอยู่ร่วมกับกลุ่มได้อย่างเป็นระเบียบ

ในเมื่อวัฒนธรรม (ทางสังคม) สามารถเรียนรู้และถ่ายทอดโดยกระบวนการขัดเกล่าทางสังคม ดังนั้น การเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรมทางการเมืองก็สามารถทำได้โดย “การกล่อมเกล่าทางการเมือง” (Political Socialization) บางท่านเรียกว่า สังคมปริกิตทางการเมือง (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2548 : 349 : 350) หรือ การเรียนรู้ทางการเมือง (จิระโชค วีระสัย, 2543 : 147-172) กระบวนการกล่อมเกล่าทางการเมืองนี้ ถือได้ว่าเป็นตัวกลางที่เชื่อมโยงระหว่างวัฒนธรรมกับมนุษย์

กระบวนการที่บุคคลได้เรียนรู้แบบแผนพฤติกรรมและอุปนิสัย ในทางที่เกี่ยวข้องกับการเมืองโดยผ่านทางสื่อกลางต่าง ๆ ของสังคม สื่อกลางเหล่านี้รวมถึง สิ่งแวดล้อมทั่วไป เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อนฝูง โรงเรียน สมาคมผู้ใหญ่ และสื่อสารมวลชนต่าง ๆ

การกล่อมเกล่าหรือการเรียนรู้ทางการเมือง สามารถกระทำได้ 2 แนวทางหลัก ๆ (สิทธิพันธ์ พุทธหุน, 2544 : 134 – 135)

1.2.1.1 การกล่อมเกล่าทางการเมืองโดยทางอ้อม ซึ่งอาจแบ่งย่อยออกได้เป็น 3 แบบ คือ

1.2.1.1.1 การถ่ายโอนระหว่างบุคคล (Interpersonal Transference)

1.2.1.1.2 การฝึกหัดอบรม (Apprenticeship)

1.2.1.1.3 ระบบความเชื่อ

1.2.1.2 การกล่อมเกลາทางการเมืองโดยทางตรง อาจแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบด้วยกัน คือ

1.2.1.2.1 การเลียนแบบ

1.2.1.2.2 การเรียนรู้โดยการคาดการณ์ล่วงหน้า (Anticipatory Socialization)

1.2.1.2.3 การศึกษาทางการเมือง หมายถึง วิธีการเรียนรู้การเมืองอย่างตรงไปตรงมา มืองค์กรหรือสถาบัน เช่น ครอบครัว โรงเรียน หน่วยงานของรัฐ หรือพรรคการเมืองเป็นผู้ดำเนินการ ส่วนวิธีการนั้นแตกต่างกันไปในแต่ละสังคม (สิทธิพันธ์ พุทธหุน, 2544 : 136)

1.2.1.2.4 ประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรง

1.2.2 การเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยผ่านกระบวนการจัดการศึกษา

1.2.2.1 การเสริมสร้างวัฒนธรรมผ่านกระบวนการจัดการศึกษาในระบบ

การศึกษาในระบบเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจและการปลูกฝังบ่มเพาะวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งนี้เพราะกระบวนการศึกษาในระบบสามารถเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตย ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ กล่าวคือในทางทฤษฎี การศึกษาในระบบสามารถสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปรัชญาหรืออุดมการณ์ของประชาธิปไตย หลักการของระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยได้อย่างถูกต้องและชัดเจน ในขณะที่เดียวกันการศึกษาในระบบยังเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีโอกาสฝึกปฏิบัติวิถีประชาธิปไตยผ่านกิจกรรมการเรียนรู้และกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนต่าง ๆ เช่น ชมรมยุวชนนักประชาธิปไตย ชมรมโต้วาที หรือแม้แต่การจัดการเลือกตั้งประธานนักเรียน และคณะกรรมการนักเรียน ทั้งนี้เพื่อหล่อหลอมให้ผู้เรียนได้ซึมซับคุณค่าของประชาธิปไตย ซึ่งจะพัฒนาไปสู่ความเชื่อมั่นและถือปฏิบัติอย่างเป็นแบบแผน จนกลายเป็นผู้มีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยหรือวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมืองอย่างมั่นคง

2. การปฏิรูปการเมืองที่ยั่งยืน

ทั้งในเรื่องของคน คือ การให้การศึกษา และเรื่องของระบบ คือ การออกแบบรัฐธรรมนูญฉบับใหม่.

1. เรื่องคน : การศึกษาต้องมาก่อน การปกครองในระบบประชาธิปไตยมีหัวใจสำคัญอยู่ที่ประชาชน เพราะประชาชนคือเจ้าของอำนาจอธิปไตย. ดังนั้นจะต้องมีการให้การศึกษาต่อประชาชนทั้งในรูปแบบ (Formal Education) และนอกรูปแบบ (Non-formal Education) เพื่อให้ประชาชนมีจิตวิญญาณประชาธิปไตย คือ รู้จักรักษาและป้องกันสิทธิของตนเอง รวมทั้งมีความตระหนักในหน้าที่ความเป็นพลเมืองและหน้าที่รับผิดชอบต่อสังคม

นอกจากนี้การศึกษายังจะช่วยให้ประชาชนหลุดพ้นจากความไม่รู้และความยากจน (Ignorance and Poverty) อันจะทำให้ประชาชนมีเศรษฐกิจพอเพียงและไม่พึ่งพา, ประชาชนจึงจะมีอิสระในการตัดสินใจทางการเมือง และจะทำให้ระบบการเลือกตั้งแบบ 1 คน 1 เสียง สามารถสะท้อนความต้องการอันแท้จริงของประชาชน (Popular will) ได้

จุดที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพื่อสร้าง “ความเป็นพลเมือง” ให้แก่นักเรียนในระดับสถานศึกษาขั้นพื้นฐานหรือที่เราเรียกกันทั่วไปว่า “โรงเรียน” นั้นคือ หลักสูตรของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นการปรับปรุง เปลี่ยนแปลงจากวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (ส.ป.ช.) เดิม โดยหลักสูตรใหม่นี้ได้แบ่งสาระการเรียนรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาฯ เป็น 5 สาระ ได้แก่

- สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม
- สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม
- สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์
- สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์
- สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

ในสาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม นี้เองที่จะเป็นแนวทางการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง โดยกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดมาตรฐานการเรียนรู้ไว้ดังนี้

มาตรฐาน ส 2.1: ปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดีตามกฎหมาย ประเพณี และวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและสังคมโลกได้อย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2: เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่น ศรัทธา และธำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรง เป็นประมุข (กรมวิชาการกระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 16)

สำหรับรายละเอียดของเนื้อหาที่สถานศึกษาจะต้องจัดให้ผู้เรียนได้ศึกษา ได้แก่

1. พลเมืองดี ศึกษาบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบและการปฏิบัติตนตามวิถี ประชาธิปไตย สถานภาพ บทบาท สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ในฐานะพลเมืองดี
2. การเมืองการปกครอง ศึกษาการใช้อำนาจอธิปไตยในการปกครอง ประเทศและสถาบันการเมือง
3. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข ศึกษาการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเมืองการ ปกครองตามกระบวนการประชาธิปไตย
4. กฎหมาย ศึกษาหลักสิทธิมนุษยชน รัฐธรรมนูญ และกฎหมายใน ชีวิตประจำวัน
5. ประเพณี วัฒนธรรม ศึกษาโครงสร้างทางสังคม ลักษณะสังคมไทย บรรทัดฐาน วัฒนธรรม และการยอมรับความหลากหลายของวัฒนธรรม

ลักษณะเนื้อหาของ “หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตใน สังคม” นี้ น่าจะใกล้เคียงกับวิชา Civic Education วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป ซึ่งมี การจัดการเรียนการสอนอยู่ในระดับโรงเรียนของสหรัฐอเมริกา

หนังสือ *Civics: Citizens in Action* ซึ่งเป็นหนังสือเรียนหน้าที่พลเมือง ของนักเรียนอเมริกันอธิบายว่า “ความเป็นพลเมืองของสหรัฐอเมริกา คือผู้มีอำนาจสูงสุดใน การปกครองประเทศ พลเมืองมีสิทธิเลือกผู้นำรัฐบาลและผู้ออกกฎหมาย และมีสิทธิ เสรีภาพ ซึ่งได้รับการปกป้องจากรัฐบาล ด้วยเหตุนี้พลเมืองอเมริกันจึงมีความรู้สึกศรัทธาต่อรัฐบาล พวกเขาให้การสนับสนุนรัฐบาลด้วยการปฏิบัติตามกฎหมายและเข้าร่วมเป็นลูกขุน (Jury) ในทางกลับกันพวกเขาก็ปฏิบัติตามหน้าที่ความรับผิดชอบของตนอย่างครบถ้วน

วิชาหน้าที่พลเมือง (Civics) จึงเป็นการศึกษาส่วนสำคัญ 2 ส่วนสำคัญของ ความเป็นพลเมือง คือ เรื่องของสิทธิและหน้าที่ของประชาชน”(Mary Jane Turner and others, 1990 : 6-7)

แต่อย่างไรก็ตาม เหนือกว่าตัวเนื้อหาสาระของวิชาคือ วิธีการจัดการเรียน การสอนหรือที่กระทรวงศึกษาธิการยุคปฏิรูป ใช้คำว่า “การจัดกิจกรรมการเรียนรู้” นั้น

ต่างหากที่ผู้สอนจะต้องปฏิรูปวิธีการเรียนการสอนของทั้งผู้สอนเองและของผู้เรียน ให้มีแนวทางที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมากยิ่งขึ้น ต้องกระตุ้นให้ผู้เรียนกล้าคิด วิเคราะห์ (Analysis) สังเคราะห์ (Synthesis) แสดงความคิดเห็น รู้จักการค้นคว้าเพิ่มเติมนอกห้องเรียน ตลอดจนฝึกการทำงานเป็นกลุ่ม (Team work) การรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และการนำเสนอผลงาน (Presentation) มากกว่าการให้เนื้อหาสาระของบทเรียนแก่ผู้เรียนทางเดียว หรือที่ครูหลายคนใช้คำว่า “ป้อน” โดยผู้เรียนขาดความกระตือรือร้นที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนรู้ต่าง ๆ และเรียนแบบท่องจำเฉพาะสิ่งที่ครูสอน เพียงเพื่อให้สอบผ่าน แต่ไม่สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

สำหรับสังคมที่ประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษาต่ำ กระบวนการศึกษาในระบบไม่มีสมรรถนะในการอบรมหล่อหลอมให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะประชาชนที่มีโอกาสศึกษาอยู่ในโรงเรียนมีจำนวนน้อย หรืออาจมีโอกาสศึกษาเฉพาะในระดับต่ำ เช่น ระดับประถมศึกษาเท่านั้น เป็นต้น ทำให้ประชาชนที่อยู่นอกระบบการศึกษาขาดโอกาสที่จะเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย วิถีชีวิตจึงตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของความเชื่อดั้งเดิมที่ปลูกฝังถ่ายทอดสืบต่อกันมาเป็นเวลานาน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยม คือการยอมรับอำนาจของผู้ปกครองโดยไม่ได้โต้แย้ง ส่งผลให้การพัฒนาระบอบประชาธิปไตยเต็มไปด้วยอุปสรรค (ฉานนิธิ สันตะพันธ์, 2549 : 1)

การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมทางการเมืองแบบอำนาจนิยมหรือแบบดั้งเดิมไปเป็นแบบประชาธิปไตย ถึงแม้จะต้องใช้เวลานานพอสมควร แต่การเริ่มต้นกระทำด้วยความมุ่งมั่นและจริงจัง ในที่สุดจะประสบความสำเร็จ กล่าวคือจะทำให้ประชาชนมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยซึ่งจะส่งเสริมให้การพัฒนาประชาธิปไตยเป็นไปอย่างมีเสถียรภาพมั่นคง

ดังนั้น การพัฒนาระบบการเมืองให้เป็นประชาธิปไตยจึงเป็นสิ่งที่สามารถกระทำให้ปรากฏเป็นจริงได้ เพียงแต่กลุ่มพลังทางสังคมและผู้นำทางการเมืองจะต้องมีความมุ่งมั่นอย่างแท้จริงเท่านั้น” (สมบัติ อารังธัญวงศ์, 2548 : 355)

2. เรื่องระบบ : การออกแบบรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ควรได้รับการออกแบบ (Design) โดยยึดหลักการสำคัญ 3 ประการ คือ ความมีเสถียรภาพ (Stability) ความสามารถนำไปปฏิบัติให้เกิดผลสำเร็จได้ (Viability) และความยั่งยืน (Sustainability)

ดังนั้น รัฐธรรมนูญฉบับใหม่จึงควรมีมาตราน้อยๆ ที่กำหนดเกี่ยวกับเรื่องของหลักการประชาธิปไตย, รายละเอียดในเรื่องวิธีการและกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญอื่นๆ ควรไปออกเป็นพระราชบัญญัติ ซึ่งสามารถยกเลิกหรือปรับปรุงแก้ไขให้ทันยุคทันสมัยได้, รัฐธรรมนูญฉบับใหม่จะได้ยั่งยืน เพราะมีแต่หลักการประชาธิปไตยที่ไม่มีอะไรต้องยกเลิกหรือแก้ไข. รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ควรแบ่งอำนาจอธิปไตยจากเดิม 3 อำนาจ เป็น 4 อำนาจ เพื่อให้ความสำคัญต่อการตรวจสอบและถ่วงดุล รวมทั้งการให้ความสำคัญต่อการใช้อำนาจอธิปไตยทางตรงของประชาชนในการแสดงความคิดเห็นสนับสนุน, โต้แย้ง หรือยับยั้ง โดยผ่านการทำประชาพิจารณ์และการลงประชามติ อันจะเป็นการแก้ปัญหาการออกมาประท้วงของประชาชน ซึ่งนับวันจะมีมากขึ้นและรุนแรงมากขึ้น และเป็นปรากฏการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นทั่วโลก ต้องมีการจัดโครงสร้างอำนาจใหม่โดยการแยกอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารให้ชัดเจน เพื่อให้รัฐสภาสามารถตรวจสอบและถ่วงดุลการบริหารของคณะรัฐมนตรีได้, จะต้องมี การตรวจสอบขององค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ซึ่งจะต้องมีหน่วยงานประจำจังหวัดและประจำตำบล และมีตำรวจขององค์กรอิสระแต่ละองค์กรเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการตรวจสอบ อันจะส่งผลให้การเลือกตั้งเป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรมมากขึ้น, และจะต้องมี “สภาประชาชน” เพื่อให้ประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตยสามารถถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ โดยให้สภาประชาชนสามารถเสนอนโยบาย, ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะได้ และมีอำนาจยับยั้งกฎหมาย, นโยบายหรือโครงการสำคัญที่มีผลต่อประชาชนในวงกว้าง โดยมีคณะกรรมการการเลือกตั้งเป็นผู้ดำเนินการจัดทำประชาพิจารณ์ และการลงประชามติ

การมีสภาประชาชน เป็นการจัดโครงสร้างอำนาจให้ประชาชนสามารถใช้อำนาจอธิปไตยทางตรง ซึ่งจะช่วยลดปัญหาความขัดแย้งในบ้านเมือง, ลดการประท้วงและลดความรุนแรงที่นับวันจะมีมากขึ้น รูปแบบของสภาประชาชนดังกล่าวอาจจะเป็นต้นแบบให้กับประเทศประชาธิปไตยในหลายประเทศทั่วโลก

สรุป

การปฏิรูปการเมืองจำต้องอาศัย “เครื่องมืออย่างอื่น” นอกเหนือจากตัวบทกฎหมายลายลักษณ์อักษรจึงจะสร้างสังคมไทยให้เป็น “สังคมประชาธิปไตย” (Democratic Society) มิใช่เป็นเพียงประเทศที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยตามที่รัฐธรรมนูญ

ลักษณะอักษรบัญญัติไว้ แต่กระนั้นก็ตามสิ่งซึ่งยากยิ่งกว่าการสร้างความเป็นประชาธิปไตยตามแนวทาง Civic Culture ดังได้อธิบายไว้ คือ การหา “จุดสมดุล” ระหว่าง “ความเป็นตะวันตก” และ “ความเป็นตะวันออก” ให้พบ แล้วปรับปรุงหรือปรับเปลี่ยนหลักการของตะวันตก (รวมถึงแนวทางวัฒนธรรมทางการเมืองแบบพลเมือง – Civic Culture) ให้เป็น “ส่วนผสมที่พอเหมาะ” สอดรับกับสังคมไทย ตลอดจน “การรักษาไว้” ซึ่งความเป็นประชาธิปไตยนั้นให้ยั่งยืน มั่นคง ถาวรสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). *หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- จิระโชค วีระสัย. (2542). *รัฐศาสตร์ทั่วไป*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ฉานินที สันตะพันธ์. (2549). *วัฒนธรรมทางการเมืองของไทย: รัฐธรรมนูญที่แท้จริงซึ่งไม่เคยถูกยกเลิก*. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 7 ธันวาคม 2549. แหล่งที่มา : www.pub-law.net
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2543). *สารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 เรื่อง หลักพื้นฐานของสิทธิ เสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์*. กรุงเทพมหานคร: องค์การค้ำของคुरुสภา.
- วิชัย ต้นศิริ. (2548). *วัฒนธรรมการเมืองและการปฏิรูป*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สถาบันนโยบายศึกษา.
- วิศิษฐ์ ทวีเศรษฐี และ สุขุม นวลสกุล. (2543). *การเมืองและการปกครองไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 14). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สมบัติ อารังธัญวงศ์. (2548). *การเมือง : แนวความคิดและการพัฒนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 15). กรุงเทพมหานคร: เสมาธรรม.
- สโรช สันตะพันธ์. (2548). *มาตรการในการจัดการเลือกตั้งให้เป็นไปโดยสุจริตและเที่ยงธรรม : ใบเหลืองและการเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง*. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานศาลรัฐธรรมนูญ.

สิทธิพันธ์ พุทธทูน. (2544). *ทฤษฎีพัฒนาการเมือง*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

G.A. Almond & S. Verba. (1965). *The Civic Culture: Political Attitudes and
Democracy in Five Nations*. Boston: Little, Brown and company.

Mary Jane Turner and others. (1990). *Civics: Citizens in Action*. Columbus,
Ohio: Merrill.

R. Hague, M. Harrop. (1989). *Comparative Government and Politics : An
Introduction*. Basingstoke and London: MacMillan.